

*Тодорова Н. Ю.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Військової академії (м. Одеса)*

*Лапін М. О.,
викладач кафедри іноземних мов
Військової академії (м. Одеса)*

СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ ВІЙСЬКОВОЇ СФЕРИ

Анотація. Статтю присвячено виявленню структурних та семантико-граматичних особливостей англійських фразеологічних одиниць з компонентом військової сфери, для чого виконано низку послідовних завдань: встановлено корпус англійських фразеологічних одиниць з компонентом військової сфери, розроблено їх семантико-граматичну класифікацію та описано найпродуктивніші моделі утворення фразеологічних одиниць кожного семантико-граматичного розряду.

Пропонована розвідка базується на поєднанні низки загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних методів, що дозволило комплексно репрезентувати результати аналізу та забезпечити їх достовірність.

До корпусу досліджуваного матеріалу увійшли фразеологічні одиниці, у складі яких зафіксовано номени об'єктів, понять і явищ об'єктивної реальності, пов'язаних з військовою стратегією і тактикою, озброєнням і оснащенням та особовим складом збройних сил.

З урахуванням семантики, синтаксичної структури та морфологічних характеристик стрижневих компонентів фразеологічних одиниць розроблено їх семантико-граматичну класифікацію, у межах якої виділено чотири семантико-граматичні розряди: дієслівний, субстантивний, адвербіальний та ад'єктивний, серед яких дієслівний розряд є найпродуктивніший. Дієслівні фразеологічні одиниці демонструють найвищу кількість, складність та різноманіття синтаксичних моделей утворення, серед яких найчисленнішою є модель V+N, яка представляє собою двокомпонентне підрядне словосполучення з об'єктом зв'язком між стрижневим компонентом, вираженим дієсловом, і залежним компонентом, вираженим іменником. З'ясовано, що ця модель може розширюватися додатковими компонентами, вираженими іншими частинами мови: прикметниками, займенниками або прийменниками. Більшість субстантивних фразеологічних одиниць утворено за моделлю N+Prep+N, адвербіальних – Prep+N. У межах нечисленного ад'єктивного семантико-граматичного розряду жодна з моделей утворення фразеологічних одиниць не відрізняється продуктивністю.

Результати дослідження закладають перспективи подальшого аналізу англійських фразеологічних одиниць з компонентом військової сфери, зокрема їх семантичних характеристик.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, військова сфера, англійська мова, семантико-граматична класифікація, структурні моделі.

Постановка проблеми. Утворюючи унікальну мікросистему, у якій «яскраво виявляється специфічний національний колорит, особливості образного народного мислення, власне національне сприйняття мовної картини світу, віддзеркалення характерних особливостей культури й побуту, народних звичаїв, історичного минулого тощо» [1, с. 49], фразеологічні одиниці (далі ФО) справедливо вважаються «душею кожної національної мови» [там само], і відповідно становлять значний науковий інтерес для сучасних лінгвістичних студій. Особливої уваги науковців заслуговують парадигматичні об'єднання ФО, аналіз яких дозволяє встановити сукупність системно зумовлених характеристик фразеологічних систем окремих мов, що сприяє вирішенню нагальної проблеми взаємозв'язку мови, мислення і культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки ФО є багатокомпонентними утвореннями, частим критерієм їх відбору як мовного матеріалу для дослідження виступає присутність у їх структурі компонентів певної тематичної групи. Зокрема, у зіставленні або окремо, об'єктом сучасних лінгвістичних розвідок постають англійські ФО з гендерним [2] або соматичним компонентом [3, 4], компонентом-найменуванням грошей [5], неживої природи [6], колоративами [7], топонімами [8], онімами [9] або ортонімами [10] тощо. Але попри значний доробок, присвячений аналізу парадигматичних угруповань ФО, дослідження англійських ФО з компонентом військової сфери представлені поодинокими працями, причому компоненти таких одиниць вербалізують лише певний аспект військової справи, наприклад, аналізуються ФО з лексемою на позначення зброї [11] або геральдичним компонентом [12]. Таким чином, у сучасній вітчизняній лінгвістиці бракує вивчення ФО з компонентом військової сфери, зокрема їх структурних та семантико-граматичних особливостей, що становить значну практичну цінність для викладання англійської мови як іноземної у вищих військових навчальних закладах.

Постановка завдання. Отже, метою пропонованого дослідження є виявлення структурних та семантико-граматичних особливостей англійських ФО з компонентом військової сфери, досягнення якої уможливиться послідовним розв'язанням наступних завдань: встановити корпус англійських ФО з компонентом військової сфери, розробити їх семантико-

граматичну класифікацію та описати найпродуктивніші моделі утворення ФО кожного семантико-граматичного розряду.

Матеріал аналізу становлять 305 англійських ФО, вилучені методом суцільної вибірки з друкованих та електронних лексикографічних джерел, в структурі яких зафіксовано один або декілька компонентів військової сфери. З опорою на ґрунтовний аналіз структури і складу військової лексики [13], до компонентів військової сфери відносимо номени об'єктів, понять і явищ об'єктивної реальності, пов'язаних з військовою стратегією і тактикою, озброєнням і оснащенням та особовим складом збройних сил.

Методологія дослідження об'єднує загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи. Зокрема, загальнонаукові методи аналіз і синтез, індукція та дедукція застосовувалися для узагальнення і систематизації теоретичного матеріалу та для обробки і класифікації емпіричного матеріалу. З опорою на прийом *внутрішньої інтерпретації* розроблялася семантико-граматична класифікація ФО, а на методику *безпосередніх складників* – побудова їх структурних моделей, де *N* – Noun, *V* – Verb, *MV* – Modal Verb, *Adj* – Adjective, *Pron* – Pronoun, *Prep* – Preposition, *Conj* – Conjunction, *Part I* – Participle I, *Part II* – Participle II. Такі службові частини мови, як артиклі та інфінітивна частка не враховувалися під час моделювання структури ФО. *Описовий метод* забезпечив комплексну репрезентацію отриманих результатів, а *кількісний аналіз* – їх об'єктивність.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням специфіки семантики та синтаксичної структури ФО, також морфологічних характеристик граматично стрижневих компонентів нами розроблено семантико-граматичну класифікацію ФО, згідно з якою вони розпадаються на чотири семантико-граматичні розряди: дієслівні (59%), субстантивні (29,8%), адвербіальні (8,6%) та ад'єктивні ФО (2,6%).

Дієслівні ФО з компонентом військової сфери. Як свідчить кількісна обробка даних, серед ФО з компонентом військової сфери дієслівний семантико-граматичний розряд виявився найпродуктивнішим. Основними ознаками, що дозволяють віднести ФО до вказаного розряду є фраземне значення узагальнено-процесуального або процесуально-атрибутивного характеру, наявність дієслівного компоненту у ролі граматичного центру одиниці та її здатність виконувати функції присудка й обставини [14, с. 66]: *to break ranks* 'to identify oneself as having separate interests or views from the rest of a group' [15, с. 413]; *to fire a salvo at someone* 'to present a series of criticisms to a person' [15, с. 414]; *have been in the wars* 'have been hurt or injured' [16, с. 307]; *to be quick on the draw* 'to act precipitately' [15, с. 412].

Крім вагомості кількісної представленості, ФО дієслівного семантико-граматичного розряду демонструють значну якісну різноманітність синтаксичної структури: у межах розряду зафіксовано 53 структурні моделі утворення ФО, кількість компонентів яких варіюється від 2 до 7. Слід зазначити, що двокомпонентна модель, яка складається з дієслова та іменника (*V+N*), є найчисленнішою, утворюючи 20% усіх зафіксованих англійських ФО з компонентом військової сфери: *to attract flak* 'to attract criticism' [15, с. 412]; *rattle sabres* 'threaten to take aggressive action' [16, с. 238]; *call the shots* 'take the initiative in deciding how something should be done; be in control' [16, с. 45]; *to draw fire* 'to encounter criticism' [15, с. 412]; *show the flag* 'make an official visit to a foreign port, especially as a show

of strength' [16, с. 108]; *pull rank* 'take unfair advantage of your seniority or privileged position' [16, с. 237]; *to join forces* 'to cooperate with one another in order to achieve a common objective' [15, с. 412].

Достатньо поширеними у межах дієслівного розряду є трикомпонентні моделі. Наприклад, синтаксична модель *V+Prep+N* утворює 9,1% аналізованих дієслівних ФО: *to go to the barricades* 'strongly protest against a government or other institution or its policy' [16, с. 16]; *to play with dynamite* 'to invite trouble by virtue of one's risky conduct' [15, с. 412]; *to catapult to fame* 'to achieve fame unexpectedly quickly' [15, с. 411]; *to shoot from the hip* 'to speak frankly and openly' [15, с. 414]; *put to the sword* 'if someone is put to the sword, he or she is killed or executed' [17].

Синтаксична модель *V+N+Prep* зустрічається у структурі 8,3% дієслівних ФО: *to cross swords with someone* 'to have a disagreement with another person' [15, с. 415]; *to have a shot at something* 'to attempt to achieve something' [15, с. 414]; *steal a march on sb/sth* 'to spoil someone's plans and get an advantage over them by doing something sooner or better than them' [18, с. 246].

7,2% аналізованих ФО дієслівного розряду створено за трикомпонентною моделлю *V+Adj+N*: *beat a hasty retreat* 'withdraw, typically in order to avoid something unpleasant' [16, с. 18]; *open old wounds* 'if you open old wounds, you revive a quarrel or problem that caused a lot of trouble in the past' [17]; *fight a losing battle* 'be fated to fail in your efforts' [16, с. 105]; *to be a real trooper* 'to be a person willing to try anything' [15, с. 415]. А 6,6% – за трикомпонентною моделлю *V+Pron+N*: *to earn one's stripes* 'to deserve promotion' [15, с. 415]; *to hold one's fire* 'to delay proposed action' [15, с. 412]; *to win one's spurs* 'to gain recognition after a period of effort (refers to the earning of a knighthood in battle)' [15, с. 414].

Як свідчать наведені приклади, найпоширенішим структурним типом дієслівних ФО з компонентом військової сфери виявилися двокомпонентні підрядні словосполучення з об'єктивним зв'язком між стрижневим компонентом, вираженим дієсловом, і залежним компонентом, вираженим іменником (*V+N*), які можуть розширюватися додатковими компонентами, вираженими іншими частинами мови: прикметниками, займенниками або прийменниками.

Що стосується полікомпонентних моделей утворення дієслівних ФО, найскладнішою є модель із 7 структурних елементів (*V+N+N+N+Prep+Pron+N*), яка представлена однією ФО: *to have a field marshal's baton in one's kit* 'to be ambitious' [15, с. 410].

Субстантивні ФО з компонентом військової сфери. Другий за численністю семантико-граматичний розряд представлено субстантивними ФО, яким притаманна узагальнено-предметна семантика [14, с. 67]: *a big shot* 'an important person' [15, с. 414]; *a Pyrrhic victory* 'a win which costs more than if there had been a loss (refers to the battle at which King Pyrrhus of Epirus defeated the Romans at Asculum)' [15, с. 415]; *a moving target* 'an objective subject to constant revision' [15, с. 415]; *gunboat diplomacy* 'if a country uses gunboat diplomacy, it uses the threat of military force to make another country obey it' [18, с. 167]; *a shot in the arm* 'stimulus or encouragement' [16, с. 260].

Серед 27 моделей утворення субстантивних ФО з компонентом військової сфери, які можуть містити від 2 до 5 елементів, найпродуктивнішою виявилася трикомпонентна модель *N+Prep+N* (23 %): *a battle of wills* 'a situation in which there are

two competing people or groups, and both sides are equally determined to get what they want' [18, c. 24]; *a blast from the past* 'something powerfully nostalgic, especially an old pop song' [16, c. 27]; *a war of words* 'a prolonged debate which is conducted by means of the spoken or printed word' [16, c. 307]; *shots across the bow* 'warnings' [15, c. 414]; *knight of the road* 'a man who frequents the roads, for example a travelling sales representative, lorry or taxi driver, or tramp. Originally, in the mid 17th century, this was ironically applied to a highway man' [16, c. 163].

Значну продуктивність демонструють двокомпонентні моделі *Adj+N* (19,7%) та *Part.I+N* (8,7%): *the last bastion* 'the only remaining defensive measure' [15, c. 410]; *a straight shooter* 'a person who is frank and outspoken' [15, c. 414]; *the cold war* 'the unfriendly relations between the communist nations and the rest of the world' [15, c. 415]; *a fighting chance* 'a small but real possibility that you might do or achieve something' [18, c. 134]; *a sitting shot* 'an initial move which is designated to establish facts for use in a later action' [15, c. 414]; *a losing battle* 'a struggle that is bound to end in failure' [16, c. 178].

Широко представленими серед англійських субстантивних ФО виявилися ФО, побудовані за моделлю *N+N* (16,4%): *paper warfare* 'an excessive amount of correspondence or red tape' [15, c. 415]; *war chest* 'a war chest is a fund that can be used to finance a campaign like and election or for use in emergencies or unexpected times of difficulty' [17]; *a Colonel Blimp* 'an old man who has old-fashioned ideas and believes he is very important' [18, c. 77]; *Turkey shoot* 'a fight or competition that is one-sided because one combatant or competitor is far superior to the others' [19]; *a shotgun wedding/marriage* 'a marriage that is arranged very quickly because the woman is going to have a baby' [18, c. 349].

Найскладнішою структурою характеризуються полікомпонентні моделі з 5 елементів *Pron+N+Prep+Pron+N* та *Adj+N+Prep+Pron+N*, кожна з яких представлена лише одним прикладом: *another arrow in one's quiver* 'an additional reason' [15, c. 410]; *different sides of the same shield* 'two different, contrary, or opposite perspectives about or aspects of something' [19].

Адвербіальні ФО з компонентом військової сфери. До адвербіального семантико-граматичного розряду віднесено ФО з компонентом військової сфери, які «вказують на характер здійснення дії, процесу, цілеспрямованість дії, її причину, місце, час і взагалі умови, за яких відбувається дія» [14, c. 71]: *within striking distance* 'near enough to hit or achieve' [16, c. 80]; *under the gun* 'under great pressure' [16, c. 132]; *like a shot* 'if someone does something like a shot, they do it quickly and eagerly' [18, c. 349].

Характерною рисою адвербіальних ФО військової сфери, у зіставленні з проаналізованими семантико-граматичними розрядами, є їх незначна кількісна представленість та спрощена синтаксична структура, яка не включає більше 5 елементів. Найпродуктивнішою моделлю утворення адвербіальних ФО є двокомпонентна модель *Prep+N* (23%): *to the hilt* 'completely. The image is that of plunging the blade of a knife deeply into something, so that only the hilt is visible' [16, c. 144]; *over the top* 'if something is over the top, it is excessive or unnecessary. It refers to the moment a soldier leaves the trenches' [17]; *under fire* 'being shot at; being rigorously criticized' [16, c. 108]. Зазначена модель може розширюватися ще одним прийменником,

займенником або дісприкметником, утворюючи трьохкомпонентні структури *Prep+Prep+N* (15,3%), *Prep+Pron+N* (7,6%) та *Prep+Part.I+N* (7,6%) відповідно: *out of line* 'behaving in a way that breaks the rules or is considered disreputable or inappropriate' [16, c. 174]; *with both barrels* 'with unrestrained force or emotion' [16, c. 16]; *within striking distance* 'near enough to hit or achieve' [16, c. 80].

Найскладніша полікомпонентна модель, утворена з 5 елементів *Prep+Pron+MV+V+N*, представлена лише одним прикладом: *before you can say knife* 'if something happens before you can say knife, it happens very quickly' [17].

Ад'єктивні ФО з компонентом військової лексики. Ад'єктивний семантико-граматичний розряд об'єднує нечисленні ФО з компонентом військової сфери, яким «притаманне категорійне значення агрибутивності, здатність виражати статичну ознаку предметів» [14, c. 69]: *at daggers drawn* 'if people are at daggers drawn, they are very angry and close to violence' [17]; *on the warpath* 'ready and eager for confrontation. The phrase originated with reference to American Indians heading towards a battle with an enemy' [16, c. 307].

Крім низької кількісної представленості вказані ФО демонструють відсутність продуктивних синтаксичних моделей: кожна з 7 зафіксованих моделей утворення ілюструються лише одним прикладом: *Part.II+Prep.+N – shot to pieces (or to hell)* 'ruined' [16, c. 260]; *Conj+Adj+Conj+N – (as) straight as an arrow* '1. Literally, totally straight. 2. Very truthful, reliable, and morally upright' [19]; *N+Adj – trigger happy* '1. Eager to use a weapon, i.e. to pull the trigger (of a gun). 2. Having a tendency to do something or engage in or begin some activity with even the smallest level of enticement or provocation' [19].

Висновки і пропозиції. До корпусу ФО з компонентом військової сфери увійшли ФО, у складі яких виявлено номени об'єктів, понять і явищ об'єктивної реальності, пов'язаних з військовою стратегією і тактикою, озброєнням і оснащенням та особовим складом збройних сил. Встановлено, що досліджувані ФО розпадаються на чотири семантико-граматичні розряди: дієслівний, субстантивний, адвербіальний та ад'єктивний, серед яких дієслівний розряд характеризується найвищою продуктивністю та різноманітністю синтаксичних моделей утворення. Серед дієслівних ФО найчисленнішою є структурна модель *V+N*, субстантивних – *N+Prep+N*, адвербіальних – *Prep+N*. Серед ад'єктивних ФО жодна з моделей не відрізняється продуктивністю. Результати дослідження закладають перспективи подальшого аналізу ФО з компонентом військової сфери, зокрема їх семантичних характеристик.

Література:

1. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти. дис. ... д. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2018. 503 с.
2. Павленко Н. О. Гендерний компонент в структурі та семантиці фразеологічних одиниць сучасної англійської мови. автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 24 с.
3. Денисенко І. І. Структурно-семантичні аспекти соматичних ідіом англійської мови. *Молодий вчений*. 2017 р. № 12.1 (52.1). С. 30–33.
4. Тоненчук Т. В. Типологія фразеологічних одиниць із компонентом соматизмом. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». Одеса, 2019. № 38. С. 146–148.
5. Григор'єва Т. Ю. Фразеологічні одиниці з компонентом-найменуванням гроші в сучасній англійській мові. *Вісник*

- Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2015. Вип 2 (80). С. 143–147.
6. Запужляк І. Структурні особливості адвербіальних фразеологізмів з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2020. Вип 28. Т. 2. С. 17–24.
 7. Гуменюк І.І. Структурні та лексико-семантичні особливості фразеологічних одиниць із колоративами у англійській мові. автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2010. 16 с.
 8. Панасюк Ю.В. Особливості фразеологічних одиниць із топонімичним компонентом в англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса, 2019. № 42. Т. 2. С. 88–91.
 9. Ковалюк Ю.В. Семантика та функції фразеологізмів з онімним компонентом у національних варіантах англійської мови. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2011. 286 с.
 10. Тимошук Н.М. Фразеологізми з компонентом-ортонімом у лексичній системі англійської мови. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2019. № 2 (18). С. 249–255.
 11. Тодорова Н.Ю. Структурні та семантико-граматичні характеристики фразеологічних одиниць із компонентом на позначення зброї в англійській мові. *Південний архів (філологічні науки)*. Херсон, 2021. Вип. LXXXV. С. 117–122.
 12. Литвиненко Ю.М. Фразеологізми з геральдичним компонентом у системі англійської мови. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2011. С. 69–72.
 13. Тодорова Н.Ю., Лаліна М.О. Семантичні характеристики військової лексики у складі англійських фразеологічних одиниць. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Одеса, 2022. № 54. С. 111–114.
 14. Краснобаєва-Чорна Ж. Фраземіка та фраземографія в сучасній лінгвопарадигмі: підручник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів. Вінниця, 2018. 200 с.
 15. Renton N.E. *Metaphorically Speaking: A Dictionary of 3.800 Picturesque Idiomatic Expressions*. NY: A Time Warner Company, 1992. 528 p.
 16. *Oxford dictionary of Idioms* / edited by J. Siefring. NY: Oxford University Press Inc., 2004. 340 p.
 17. *Dictionary of English Idioms & Phrases*. UsingEnglish.com: website. URL: <https://www.usingenglish.com/reference/idioms/cat/32.html> (дата звернення: 04.07.2022)
 18. *Cambridge International Dictionary of Idioms* / ed. by E. Walter. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 587 p.
 19. *Farlex Dictionary of Idioms*. Farex, 2015. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com> (дата звернення: 05.07.2022)

Todorova N., Lapina M. Structural, semantic and grammatical peculiarities of phraseological units with military component

Summary. The article focuses on the identification of the structural, semantic and grammatical peculiarities of the English phraseological units with a component belonging to the military sphere. In order to achieve the goal of the research the number of the consecutive tasks were carried out: the corpus of the English phraseological units with a military component was determined, their semantic-grammatical classification was developed, and the most productive models of the formation of the phraseological units within each semantic-grammatical class were described.

The proposed analysis is based on the combination of a number of general scientific and special linguistic methods, which made it possible to comprehensively represent the results of the research and ensure their reliability.

The corpus of the material under analysis consists of the phraseological units which include lexemes verbalizing the objects, concepts and phenomena of the objective reality related to the military strategy and tactics, weapons, equipment and the personnel of the armed forces.

Taking into account the semantics, syntactic structure and morphological characteristics of the core components of the phraseological units we developed their semantic-grammatical classification within which four semantic-grammatical classes were distinguished: verbal, substantive, adverbial and adjective one. The verbal class is the most productive. Besides, verbal phraseological units demonstrate the highest number, complexity and variety of syntactic models, among which the most productive one is V+N. It's a two-component subordinate phrase with the core component expressed by the verb and the dependent component expressed by the noun. It was found that this model can be expanded with additional components expressed by other parts of speech. Most substantive phraseological units are formed according to the model N+Prep+N, adverbial phraseological units are formed according to the model Prep+N. Within the limited adjective semantic-grammatical class, none of the structural models of the phraseological units is productive.

The results of the study make the prospects for the further analysis of the English phraseological units with a military component, in particular, their semantic characteristics.

Key words: phraseological unit, military sphere, the English language, semantic-grammatical classification, structural models.